

Blaablaablaa

Kirjoitin liseniaattityöni ”Teoreettinen tarkastelu suunnittelusta rationaalisenä toimintana” kolmekymmentä vuotta sitten. Ei liseniaatin tutkinto ole arkkitehdeilla mikään ammattiin valmistumisen edellytys niin kuin lääkäreillä, selitin veljelleni, mutta hän piti lähes viidenkymmenen vuoden iässä hankittua akateemista titteliä naurettavan myöhäsyntyisenä. Saavutuksesta ei tullut ammatillisen urani kohokohtaa. Karokotin toivottoman epäajankohtaiseksi tekeleeksi arvioimani kirjan hyllyn kaukaisimpaan nurkkaan.

Äskettäin, kun olin nukahtamaisillani, hetkellä jolloin assosiaatiot tulevat, mellastavat ja menevät ilman kontrollia, käytti tämä unohdukseen tuomittu asia hyväkseen olematonta vastustuskykyäni ja raivasi tiensä aivoihini. Aamulla havaitsin, että vastoin odotuksiani se oli kieltäytynyt poistumasta ja jatkoi itsepintaisesti häiritsemistäni. Sen verran olin kerännyt energiaa, että otin haasteen vastaan ja aloin miettiä mistä oikeastaan oli ollut kyse.

Suunnittelu sinänsä oli arkkitehdille luonteva valinta. Mutta määreet teoreettinen ja rationaalinen olivat ammattikunnan enemmistölle myrkyä, sillä ne merkitsivät irtiottoa vallitsevasta käsityksestä, jonka mukaan arkkitehtuurin tekeminen on käytännöllisen ammattitaidon ja irrationalisen luovan toiminnan ainutlaatuinen yhdistelmä. Alkusanoina korostinkin, ettei aikomukseni suinkaan ollut kritisoida arkkitehtuurin taiteellista ulottuvuutta.

Kollegat pitivät aihetta joutavana. Hekin naureskelivat ja kertoivat juttua tutkimuksesta, jonka tulos oli se, että takseja käytetään enemmän sateella kuin poudalla. Monet heistä olivat sitä mieltä, että myös arkkitehtoninen suunnitelma olisi voitava hyväksyä liseniaatti- tai tohtorityöksi. Ajattelutapa puhkesi kukkaansa sukupolvea myöhemmin Taideteollisessa korkeakoulussa niin sanotun nelimarkka-ilmion muodossa.

Työssäni esittelin järjestelmällisen suunnitteluprosessin kaavion. Lyhyesti sanottuna elementtejä olivat *ympäristö* (vaikuttaa yksisuuntaisesti järjestelmään), *päämäärä* (yleinen hyvä), *tavoitteet* (suorituskyvyn kriteerit), *ohjaus* (työn johto) ja *resurssit* (keinot, välineet).

Malli kuulostaa niin itsestään selvältä, yksinkertaiselta, vanhanaikaiselta, arkipäiväiseltä ja tylsältä, että kehtaako sitä paperille panna, ajattelin käytettyäni ensin puoli tuntia vaimon aikaa pölyttyneen monisteen löytämiseen ja sitten toisen puolituntisen haalistuneen tekstin tavaamiseen kelastuneilta sivuilta.

Alan kirjallisuudessa yhdeksi lähteeksi ilmoitettiin

liittoutuneiden joukkojen tarpeisiin toisen maailmansodan aikana kehitetyt strategiat. Suhtauduin viitteeseen epäluuloisesti pelkästään sen takia, että yksisuuntaiset komentosuhteet ja militaarhierarkia aiheuttivat minussa jo silloin kielteisiä selkäydinreaktioita. Kirjan loppupuolella esittelin sinisilmäisesti demokraattisempia, joustavampia ja avoimempia vaihtoehtoja, joissa myös moraalilla arvoilla oli tilaa.

Joskus myöhemmin luin, etteivät englantilaiset pommitaneet juutalaisten tuhoamisleireihin johtavia ratoja, vaikka tiesivät hyvin minne ja missä tarkoituksessa junat olivat matkalla. Liittoutuneiden päämääränä oli voittaa sota. Siinä järjestelmässä ilmavoimien käyttäminen juutalaisten pelastamiseksi olisi ollut resurssien tuhlausta, johon tehtäviensä tasalla oleva sotilas ei voinut syyllistyä. Hyväksyttäviä olivat sen sijaan satojatuhansia siviilejä tappaneet saksalaisten kaupunkien pommitukset, koska tavoitteena oli väestön puolustustahdon murtaminen; onnistuiko strategia vai ei onkin sitten kokonaan toinen kysymys.

Vastakkain olivat moralismi ja kyynisyys, ajattelin, ja olin ymmärtävinäni molempia kannanottoja.

Nykyään hierarkkinen komentojärjestelmä ei kai enää ole käytössä muualla kuin siellä mistä se on lähtöisin eli armeijassa. Hetken mietittyäni havaitsin, että samaan joukkoon taitavat kuulua myös sellaiset yritykset, jotka voiton maksimoimisen turhassa toivossa palkkaavat johtajikseen upseerikoulutuksen saaneita miehiä. Mutta ehkä nämä ovat poikkeuksia. Suomen kaltaisessa kehittyneessä länsimaassa ollaan siirtymässä tasolle, jossa nopeasti muuttuviin reunaehtoihin on pystyttävä reagoimaan viivyttämättä, arvioimalla uudelleen sekä tavoitteiden, välineiden, keinojen ja resurssien sisältöjä että niiden keskinäisiä suhteita.

Mutta ei asianlaita tietenkään näin yksinkertainen ole. Otan pari esimerkkiä.

Virallisesti sittemmin Kiasmaksi nimetyn hankkeen päämääränä oli taidekulttuurin edistäminen, tavoitteena nykyaikaisia esittelevä itsenäinen museo-organisaatio, välineenä oma rakennus, keinona kansainvälinen arkkitehtuuririkkipailu, resurssina valtion rahoitus.

Tänään voitaisiin hanketta kuvailla toisinkin. Ehkä päämääriä, tavoitteita, välineitä, keinoja ja resursseja olivatkin esimerkiksi kansainvälisen huomion herättäminen, pääseminen eroon kyllä-Suomessakin-osataan-tyyppisestä alemmuuskompleksista, hanketta ajavien museoihmistien arvovallan lisääminen, uusien virkojen perustaminen,

uuden rakennuksen rakentaminen mieluummin kuin vanhan rakennuksen korjaaminen uuteen tarkoitukseen, näköetäisyys Eduskuntaan, ympäristöstä poikkeava arkkitehtuuri, amerikkalainen arkkitehti joka hallitsee asiantuntematonta yleisöä, maakuntamatkailijoita, luokkaretkeläisiä ja mainoksia houkuttelevan muotokielen paremmin kuin suomalaiset kollegansa, tietokoneohjatun suunnittelun kokeileminen, sponsorirahoitus siltä varalta että kilpailevat museot onnistuisivat haukkaamaan kohtuuttoman suuren palan valtionavusta...

Virallisesti valtioneuvoston hyväksymän arkkitehtuuripoliittisen ohjelman päämääränä oli rakennetun ympäristön korkea laatu, tavoitteena valtiiovallan vastuun korostaminen rakennusperinnön vaalimisessa, välineenä yleissivistävän taidekasvatuksen ja ammatillisen koulutuksen kehittäminen, keinona arkkitehtuurikilpailujen ja tutkimuksen tukeminen.

Syytä on kuitenkin epäillä, että todellisuudessa päämääriä, tavoitteita, välineitä, keinoja ja resursseja olivat myös esimerkiksi arkkitehtuurin julistaminen kansakunnan hyvinvoinnin ensimmäiseksi edellytykseksi, ammattikunnan modernistisen arkkitehtuurikäsitteiden hyväksyminen ainoaksi korkealaatuisen ympäristön mittariksi, kansalaiskasvatuksen ymmärtäminen kehdestä hautaan ulottuvaksi määrätietoiseksi arkkitehtuuripropagandaksi, nykyarkkitehtuuriin kohdistuvan kritiikin tukahduttaminen, arkkitehtien arvostuksen, työllisyyden ja tulotason nostaminen arkkitehtuurin kulta-aikojen tasolle, arkkitehtuurikilpailujen käyttöpakko kaikissa rakennushankkeissa, arkkitehtien rekisteröinti ainoaksi kokonaisuuksia hallitsevaksi suunnittelukunnaksi, amatöörien eli erilaisten insinöörien, rakennusmestarien ja kaiken maailman sisustajien syrjäyttäminen suunnittelumarkkinoilta, koulutusresurssien kyselemätön lisääminen...

Kummassakin esimerkissä virallisille ohjelmille on ominaista täsmällinen ja lyhytsanainen esitystapa, raudanlujaa logiikkaa noudattava hierarkia, yksikäsitteinen terminologia ja vastaansanomattoman järkeviltä kuulostavat johtopäätökset. Tuntuuko tutulta? Kyllä. Käytössä on todella ollut alussa esittelemäni suunnittelun yleismalli. Kolmessa vuosikymmenessä mikään ei näytä muuttuneen.

Epävirallisille aikomuksille ominaisia ovat sen sijaan päämäärien, tavoitteiden, välineiden ja keinojen täydellinen sekamelska, epätäsmällinen kielenkäyttö, pelko työpaikkojen menettämisestä, häikäilemätön pyrkimys saa-

vutettujen etujen puolustamiseksi ja laajentamiseksi, oman arvovallan mimosanherkkä varjeleminen, itsekritiikin puute ja muiden samoista resursseista kilpailevien osapuolten vähättely.

Mitä tämä on? Eivätkö irrationaalisuus ja sattumanvaraaisuus olekaan vain kehittymättömien kehitysmaiden ominaisuuksia?

Länsimaisen ylivoiman edellytyksenä pidetty rationaalinen ja systemaattinen suunnittelu osoittautuu myyttiksi. Pinnan alla muhivat samanlaiset ikiaikaiset intohimot kuin perinteisissä yhteiskunnissa, mutta niiden olemassaolo kiistetään jyrkästi. Instituutioiden tarve näyttää modernilta on ristiriidassa henkilökohtaisten todellisuuksien kanssa.

Mistä ulkopuolinen voi tietää kummasta kategoriasta on kysymys?

Annan tässä ilmaisen neuvon, jonka avulla itse kukin voi säästyä aikaa vieviltä analyyseiltä. Jos painettu teksti on edesmenneeltä DDR:ltä lainattuun tapaan jaettu alajaksoihin 1.1, 1.2, 2.1, 2.2 ja niin edespäin, kyseessä on melko varmasti virallinen asiakirja, jossa on enemmän tyhjää retoriikkaa kuin substanssia. Jos dokumentin alusta lisäksi löytyy sellaisia lauseita kuin 'Suomi on eurooppalainen sivistysvaltio', 'Hyvä ympäristö on kansalaisten perusoikeus' tai 'Maaseudun kulttuuriympäristöt ovat rikkauttamme', voi paperin heittää huoletta roskiin. Sillä se on peräisin väsyneen sihteerin kynästä, sen jälkeen kun puheenjohtaja on noussut tuoiltaan, oikaissut selkäänsä ja sanonut että hohhoijaa, nohdat Ville sitten mitä me puhuttiin, laitat tilalle sitä tavallista blaablaablaata juunou ja pistät pumagan liikenteeseen.

Tulisiko vakavasti ajattelevien kansalaisten siis vaatia, että tällaisten kaksinaismoralististen kannanottojen liukuhnamainen tuottaminen on resurssien tuhlauksena lopetettava?

Ei suinkaan. Tämä johtaisi kymmenien jollei satojen tuhansien byrokraattien työttömyyteen, mistä koituisi paljon enemmän kustannuksia kuin pinkasta turhanaikaisia miehintöjä, olipa se kuinka korkea tahansa. Lisäksi suomalaista kulttuuria köyhdytetäisiin riistämällä tehtäviä ymmärtäviltä filosoifeilta, ryppyotsaisilta asiantuntijoilta, tutkivilta journalisteilta, sensaatiolichtien toimittajilta ja television pilaohjelmien laatijoilta.

Ja, mikä pahinta, myös yhdeltä materiaalinälkäiseltä kolumnistilta.